

ד"ר

יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. פירש"י אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל כו', נראה שדקדק זה מדלא קאמר לא תסור ימין ושמאל מן הדבר ומדקאמר ימין ושמאל אחר אשר יגידו לך, ש"מ שהכי קאמר אע"פ שכפי האמת אינו ימין ושמאל זולת מה שהם יגידו לך שהוא ימין ושמאל, ובטעם דבר זה נתקשו המפרשים ונתנו טעמים רבים שנין דין מן דין.

וכפי האמת אין אני רואה שום קושי בדבר, כי כבר אמרו רז"ל (תגינה ג:) שמא יאמר אדם הואיל והללו מטהרין והללו מטמאין, הללו אוסרין והללו מתירין, היאך אני למד תורה מעתה ת"ל נתנו מרועה אחד (קהלת יב.יא) כלן אל אחד נתנן כו', וקשה הלא הדרא קושיא לדוכתא וסוף סוף היאך אני למד תורה, אלא ביאור הדבר הוא שבכל דבר טומאה וטהרה יש כמה פנים לטהרו, וכמה פנים לטמאו, ואם התורה טהרתו הוא מפני שהצדדים המראים פני טהרה הם מרובים יותר מן הפנים המראים פני טומאה וכן להפך, והוא הדין בדבר מותר ואסור, וכשר ופסול, ומטעם זה אמרו רז"ל (סנהדרין יז.) שאין ממנין לסנהדרין עד שידע לטהר השרץ מן התורה, וטעמו של דבר שאם לפעמים צריכין להוראת שעה לפסוק נגד התורה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט.קכז) או יכול החכם או הנביא לצרף לסברת עת לעשות לה' אותן מיעוט סברות שכבר נדחו מחמת הרוב ולילך אחר המיעוט כהוראה אליהו בהר הכרמל, אבל אם אין החכם או הנביא יודע שום סברא אל ההפך או לעולם לא יטהרו אפילו בהוראת שעה והרי הוא מחויב לטהרו מטעם סמוך עת לעשות לה' למיעוט סברות הנוטין אל ההפך ואתרע רובא דכנגדו, ואם ב"ד שלמטה פוסקים טהור על דבר שהוא טמא מן התורה הואיל שיש סברות גם לטהרו סמוך רובא של ב"ד שלמטה שהסכימו לטהרו אל מיעוט סברות שיש לו בלאו הכי לטהרו ואתרע רובא של טומאה, כי נתן ה' כח גם לבית דין שלמטה לעשות סברות לכאן ולכאן ונתרבו

11
12
13

הסברות הנוטין לצד טהרה וע"כ יפה אמרו רז"ל (תגינה ג:) עשה אונן כאפרכסת וקנה לב לשמוע דברי המטהרין ודברי המטמאין, כי כפי האמת כל אדם צריך לכל הסברות כי א"א לו להיות מן הסנהדרין עד אשר יהיה ידו בכל הסברות, ומטעם זה ראוי לקבל מהם אפילו אם אומרים על ימין שהוא שמאל מצד אותן סברות הנוטים גם לצד שמאל וזה דרך נכון מאד.

14

מַלְכוּת בְּעַם יִשְׂרָאֵל

"וה' אלהיכם מלככם!"

בספר שמואל מוכיח שמואל את כל העם: "כִּי רָעַתְכֶם רָבָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי ה' לְשֹׂאֵל לָקֵם מֶלֶךְ" (שמואל א יב. יז). כבר מתחילתו, מלא התנ"ך במלכים - נמרוד, ארבעת וחמשת המלכים, מלכי צדק, פרעה ועוד. מדוע צורך אנושי כה בסיסי, מתואר על ידי הנביא כ"רעה רבה"?

21
22
23

אין לנו אלא להסביר שישנה בעיה מובנית בקיומה של מלכות בישראל.

שלוש משימות ישנן לישראל בארצם - המלכת מלך, מחיית עמלק והקמת המקדש, כאשר שתי המשימות האחרונות תלויות בכך שיש מלך שיבצע אותן. אך מה גדולה התמיהה כשאנו מגלים ששלושת התפקידים הגדולים הללו מיוחסים לקב"ה כפועל אנהם בעצמו ולבדו.

בשירת הים, מיוחס לה' כיבוש הארץ: "תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר נְחֹלְתָךְ", וכך גם בניין המקדש: "מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי בּוֹנְנוּ יְיָ" (שמות טו, יז). גם מחיית עמלק מתוארת כיעוד שימלא ה' בעצמו: "מַחַח אֶמְחָה אֶת זֵכֶר עֲמֹלֵק" (שם יז, יד).

יתרה מכך, הגדרת ה' כמלך הבלעדי מודגשת בשירת הים באופן מפורש: "ה' ימְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" (שם טו, יח), וכפי שאומר שמואל עצמו: "וְתֹאמְרוּ לִי לֹא פִי מֶלֶךְ ימְלֹךְ עֲלֵינוּ, וְה' אֱלֹהֵיכֶם מֶלֶךְכֶּם" (שמואל א יב, יב). הלוא כבר יש מלך לישראל ואין צורך במלך נוסף. מינוי מלך בשר ודם הוא מיותר וגרוע מכך, הוא מהווה התרסה כלפי מעלה - כביכול, המלך, מלכו של עולם, לא ממלא את תפקידו ואנו זקוקים למחליף. לאור זאת, הצינוי בפרשתנו להמליך מלך נראה תמוה לגמרי.

15

מלך דארעא נעין מלך דרקינא

החשובה לכך היא שקשה לחוש בפועל כי ה' הוא מלכנו, המנהיג אותנו ברמה הלאומית, לא תמיד יהיו אירועים גדולים כדוגמת קריעת ים סוף, בהם קל לראות ולהצחיר כי ה' ימלך לעלם ועד". לאחר שנבוא אל המנוחה ואל הנחלה, קשה יהיה לחוש עצמנו כמדינה ועם, ללא מלך נראה לעין. בכל ענייני המדינה, מלך בשר ודם הוא חנותן לכולנו תודעת ממלכה. באמצעות המלך אנחנו חווים את היותנו 'אומה'. וזוהי הנגשה של מושג המלכות לעם היא חיונית, קשה לתפוס בהשגתנו את מלכות ה' האופן מופשט. לפיכך, תפקידו של המלך אינו להחליף את מלכו של עולם, אלא לשקף את מלכותו לאומה ולגבשה סביב התורה, סביב קבלת עול מלכות שמים.

בהתאם לכך, המלך מחויב בפרשתנו בכתיבת ספר תורה מיוחד: "והיה כשכתו על פסא מקלקתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר". השל"ה (תורה שבעל פה, ווי העמודים, כלל ב) מסביר כי "משנה", משמעו צדה השני של התורה, קבלת התורה על ידי האומה לחייה הלאומיים, הפיכתה מספר כתוב למרכז חיי העם. על הפסוק "והיתה עמו וקרא בו קל ימי חיו", נשברו קולמוסים רבים, שכן הוא מתחיל בלשון נקבה ומסיים בלשון זכר. השל"ה, לשיטתו, מסביר שמדובר בשתי תורות: "והיתה עמו" - התורה החיה, "וקרא בו" - בספר הכתוב. המלך לומד את הספר, ודרכו האומה חיה את התורה, כאומה.

המדרש (ילקוט שמעוני תהילים, ת"ץ) מספר על דוד המלך, שבצאתו בבוקר, בדרכו לארמון לעיסוק בצרכי הממלכה, היה מוצא את עצמו בבית המדרש, שקוע כל כולו בתורה, מרק קי"ט בתהילים מבטא כולו את הצמאון לתורה של דוד המלך: "גלפי עטתי אקרתך... למדני חקידך... בפקדניך אשיחה... בקמתך אשתעשע לא אשכח וברך" (תהילים קיט, יב-טז). "זאת נחמתי בעניי כי אקרתך חתני" (שם ז). אני בעניי, אומר דוד, אני מצד עצמי כלום. ומה נחמתי? "אקרתך". "ידיים הליצני עד מאד", ויהי מי שלעג לדוד, למלך שעוסק בתורה במקום בענייני העולם הזה, אבל "מתורתך לא נטיתי" (שם נא).

3

עבד לה' ולעמו

המלך, כמרכז האומה, מקבל את מינויו, מכוח שני גורמים.

הגורם הראשון, הוא הציבור. היחידים המתבטלים לצרכי הממלכה ומעניקים לה את אמונם, הם נותנים למלך את סמכותו. המלך אוגר בקרבו את התבטלות היחידים לאומה.

הגורם השני הוא המינוי משמים, המתבטא בהתבטלות מתמדת של המלך לריבונו של עולם. הגמרא (ברכות לד ע"ב) העוסקת בדיני כריעה והשתחויה בתפילה, מביאה כמה חילוקי דינים בהלכה זו. פשוטי העם, כורעים בברכת אבות תחילה וסוף, ובברכת הודאה תחילה וסוף. כהן גדול, לעומת זאת, היה כורע בסוף כל ברכה וברכה, או, על פי דעה אחרת, בתחילת כל ברכה וברכה. אך המלך, אומרת הגמרא: "כיוון שכרע שוב אינו זוקף". המלך היה כורע בתחילת תפילת שמונה עשרה, ונשאר בכריעתו עד סוף התפילה. למלך אין בקשות פרטיות, הוא משתחוה כל התפילה מלה, הוא שליחה של האומה וכולו התבטלות מוחלטת בפני ריבונו של עולם.

"שום תשים עליך מלך" - אנו מקבלים עלינו את סמכותו, וחייבים לכבדו ולגדלו. אבל המלך עצמו: "ואנכי תולעת ולא איש", אומר דוד המלך, "חרפת אדם" (תהילים כב, ז).

ציווה להיות ליבו בקרבו שפל וחלל... ויהיה חונן ומרחם לקטנם וגדולם, וייצא ויבוא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים, ידבר רכות... ויסבול טורחם ומשאם ותלונותם וקצפם "כאשר יישא האומן את היונק". רועה קראו הכתוב. (הלכות מלכים ומלחמותיהם ב, ז)

ספר תהילים מלא בביטויי שפלות המלמדים על התבטלותו של דוד כלפי הקב"ה. דוד אינו מנסה להחליף את מלכו של עולם, אלא לשמש מרכז וצינור לעם ישראל לקבלת עול מלכות שמים.

2

6

11

16

21

1 "לית לה מגרמה כלום", אין לה מעצמה כלום, כך מכונה ספירת המלכות בעולם הסוד. המלך בטל לאומה בתור שליחה ובא כוחה ובנוסף לכך, הוא מתבטל לקב"ה, כך שמעצמו, אין לו כלום.

מורכבות זו מפורשת בפרשתנו: "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו". "שום תשים עליך מלך" - עם ישראל, הציבור, הוא שממנה את המלך. "אשר יבחר ה' אלהיך בו" - ה' בוחר בו, במי שמתבטל למלכות שמים.

6 "וְקָתַב לּוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר... וְהִיָּתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאַה אֶת ה' אֱלֹהָיו... לְבַלְתִּי רוּם לָקְבוּ מֵאַחֲיוֹ". שוב חוזרים שני הצדדים - "לִירְאַה אֶת ה' אֱלֹהָיו" - כלפי שמים, ו"לְבַלְתִּי רוּם לָקְבוּ מֵאַחֲיוֹ" - מול הציבור. רק אז "אָרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ".

11 כסא ולא כס"א

כל מינוי ושררה בישראל, למעשה יהוו מעתה עבודות לקשר הממלכתי-לאומי בין ישראל לאביהם שבשמים. זוהי הסיבה שעל מלך ישראל חלים שלושה איסורים מיוחדים: "לא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים... וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים... וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ". השל"ה נותן באיסורים אלו סימן: כסף-סוס-אשה, ראשי תיבות כס"א. למלך אסור להקים לעצמו כס"א, אסור לו לשבת על כסא ולהתמלא חשיבות עצמית, אסור לו לפתח קריירה אישית ומצליחנית, אלא עליו לשמש בעצמו כסא, משרת לציבור ולריבון העולמים.

16 אפילו המצב האידיאלי של מלכות ישראל מכונה "קיימא סיהרא באשלמותא" (וזהר האזינו רפ"ז ע"א), לבנה העומדת בשלמותה. מלבנת ישראל היא כולה בבחינת לבנה, ירח, מקבלת אור, אין לה מעצמה כלום. כל ערכה הוא בזה שהיא מקבלת עליה עול מלכת שמים, בכך היא עסוקה.

כעת מובן מדוע מתארת הגמרא במסכת ראש השנה (כה ע"א), שבזמן שלטון רומי, כשנאסר על ישראל לקדש חודשים, היו חכמים מעבירים את הידיעה שהחודש התקדש על ידי הקוד "דוד מלך ישראל חי וקיים".

Shofetim

Learning and Leadership

(4)

Lessons in Leadership

3 Parashat Shofetim is the classic source of the three types of leadership in Judaism, called by the sages the "three crowns" - priesthood, kingship, and Torah¹ - which we discussed at length in our study of Parashat Tetzaveh. This is the first statement in history of the principle, set out in the eighteenth century by Montesquieu in *The Spirit of Laws*, and later made fundamental to the American constitution, of "the separation of powers."²

Power, in the human arena, is to be divided and distributed, not concentrated in a single person or office. In biblical Israel, there were kings, priests, and prophets. Kings had secular or governmental power. Priests were the leaders in the religious domain, presiding over the service in the Temple and other rites, and giving rulings on matters to do with holiness and purity. Prophets were mandated by God to be critical of the corruptions of power and to recall the people to their religious vocation whenever they drifted from it.

This *parasha* deals with all three roles. Undoubtedly, though, the most attention-catching is the section on kings, for many reasons. First, this is the only command in the Torah to carry with it the explanation that this is what other people do: "When you enter the land the Lord your God is giving you and have taken possession of it and settled in it, and you say, 'Let us set a king over us like all the nations around us...'" (Deut. 17:14). Normally, in the Torah, the Israelites are commanded to be different. The fact that this command is an exception was enough to signal to commentators throughout the ages that there is a certain ambivalence about the idea of monarchy altogether.

Second, the passage is strikingly negative. It tells us what a king must not do, rather than what he should do. He should not "acquire great numbers of horses," or "take many wives," or "accumulate large amounts of silver and gold" (Deut. 17:16-17). These are the temptations of power, and as we know from the rest of Tanakh, even the greatest – King Solomon himself – was vulnerable to them.

Third, consistent with the fundamental Judaic idea that leadership is service, not dominion or power or status or superiority, the king is commanded to be humble: he must constantly read the Torah "so that he may learn to revere the Lord his God... and not consider himself better than his fellow Israelites" (Deut. 17:19-20). It is not easy to be humble when everyone is bowing down before you and when you have the power of life and death over your subjects.

Hence the extreme variation among the commentators as to whether monarchy is a good institution or a dangerous one. The Rambam holds that the appointment of a king is an obligation, Ibn Ezra that it is a consent, Abrabanel that it is a concession, and Rabbenu Bahya that it is a punishment – an interpretation quoted, as it happens, by

John Milton at one of the most volatile (and anti-monarchical) periods of English history.³

There is, though, one positive and exceptionally important dimension of royalty. The king is commanded to study constantly: "and he is to read it all the days of his life" (Deut. 17:19).

Later, in the book that bears his name, Joshua – Moses' successor – is commanded in very similar terms:

Keep this Book of the Law always on your lips; meditate on it day and night, so that you may be careful to do everything written in it. Then you will be prosperous and successful. (Josh. 1:8)

Leaders learn. That is the principle at stake here. Yes, they have advisers, elders, counsellors, an inner court of sages and literati. And yes, biblical kings had prophets – Samuel to Saul, Nathan to David, Isaiah to Hezekiah and so on – to bring them the word of the Lord. But those on whom the destiny of the nation turns may not delegate away the task of thinking, reading, studying, and remembering. They are not entitled to say: I have affairs of state to worry about. I have no time for books. Leaders must be scholars, *Benei Torah*, "Children of the Book," if they are to direct and lead the People of the Book.

The great statesmen of modern times understood this, at least in secular terms. Gladstone, four times prime minister of Britain, had a library of thirty-two thousand books. We know – because he made a note in his diary every time he finished reading a book – that he read twenty-two thousand of them. Assuming he did so over the course of eighty years (he lived to be eighty-eight), this meant that he read on average two hundred and seventy-five books a year, or more than five each week for a lifetime. He also wrote many books on a wide variety of topics, from politics to religion to Greek literature, and his scholarship was often quite impressive. For example, he was, according to Guy

3. See Eric Nelson, *The Hebrew Republic* (Boston: Harvard University Press, 2010), 41-42.

Deutscher in *Through the Language Glass*,⁴ the first person to realise that the ancient Greeks did not have a sense of colour and that Homer's famous phrase "the wine-dark sea" referred to texture rather than colour.

Visit David Ben-Gurion's house in Tel Aviv and you will see that, while the ground floor is spartan to the point of austerity, the first floor is a single vast library of papers, periodicals, and twenty thousand books. He had another four thousand or so in Sde Boker. Like Gladstone, Ben-Gurion was a voracious reader as well as a prolific author. Disraeli was a best-selling novelist before he entered politics. Winston Churchill wrote almost fifty books and won the Nobel Prize for Literature. Reading and writing are what separate the statesman from the mere politician.

The two greatest kings of early Israel, David and Solomon, were both authors, David of Psalms, Solomon (according to tradition) of *The Song of Songs*, *Proverbs*, and *Ecclesiastes*. The key biblical word associated with kings is *hokhma*, "wisdom." Solomon in particular was known for his wisdom:

When all Israel heard the verdict the king had given, they held the king in awe, because they saw that he had wisdom from God to administer justice. (1 Kings 3:12)

Solomon's wisdom was greater than the wisdom of all the people of the East, and greater than all the wisdom of Egypt.... From all nations people came to listen to Solomon's wisdom, sent by all the kings of the world, who had heard of his wisdom. (1 Kings 5:10-14)

When the queen of Sheba saw all the wisdom of Solomon... she was overwhelmed. She said to the king, "The report I heard in my own country about your achievements and your wisdom is true. But I did not believe these things until I came and saw with my own eyes. Indeed, not even half was told me; in wisdom and wealth you have far exceeded the report I heard..." The whole

4. *Through the Language Glass: Why the World Looks Different in Other Languages* (New York: Metropolitan Books/Henry Holt and Co., 2010).

world sought an audience with Solomon to hear the wisdom God had put in his heart. (1 Kings 10:4-24)

We should note that *hokhma*, wisdom, means something slightly different from Torah, which is more commonly associated with priests and prophets than kings. *Hokhma* includes worldly wisdom, which is human and universal rather than a special heritage of Jews and Judaism. A midrash states, "If someone says to you, 'There is wisdom among the nations of the world,' believe it. If they say, 'There is Torah among the nations of the world,' do not believe it."⁵ Broadly speaking, in contemporary terms *hokhma* refers to the sciences and humanities – to whatever allows us to see the universe as the work of God and the human person as the image of God. Torah is the specific moral and spiritual heritage of Israel.

The case of Solomon is particularly poignant because, for all his wisdom, he was not able to avoid the three temptations set out in this *parasha*: he did acquire great numbers of horses, he did take many wives, and he did accumulate great wealth. Wisdom without Torah is not enough to save a leader from the corruptions of power.

Though few of us are destined to be kings, presidents, or prime ministers, there is a general principle at stake. Leaders learn. They read. They study. They take time to familiarise themselves with the world of ideas. Only thus do they gain the perspective to be able to see further and clearer than others. To be a Jewish leader means spending time to study both Torah and *hokhma*: *hokhma* to understand the world as it is, Torah to understand the world as it ought to be.

Leaders should never stop learning. That is how they grow and teach others to grow with them.

5. Lamentations Rabba, 2:13.

שם המלך ק' 7

ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד (יו"ד)

מפורסם הוא דברי המדרש (שמו"ר ו, א) על הא דכתיב (קהלת ב, יב) 'כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו' נאמר על שלמה, הדכתוב אמר 'ולא ירבה לו נשים' עמד שלמה והחכים על גזירתו של הקב"ה, ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבבו, אני ארבה ולבי לא יסור, באותה שעה עלתה יו"ד שב"ירבה" ונשתתחה לפני הקב"ה וכו' ואמרה לפניו לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם, ע"כ. וידוע, דלסוף הטו הנשים את לבב שלמה, כדאיתא (מלכים א יא, ד) 'זיהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו'.

ורבים נתקשו דלמה עלתה דוקא האות יו"ד, ולא כל האותיות שממלת "ירבה". דשמעתי דבר מחודד מהרבי ר' יהונתן שאמר: הלא נאמר בכתוב (דברים כג, ד) 'לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי וכו' עד עולם, ודרשו חז"ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וע"ז הותר לבועז לישא את רות המואבית ויצא מהם ישי דוד, נמצא דאלמלא ה"י כתוב עמוני ומואב סתם בלי יו"ד ה"י דוד אסור לבוא בקהל, ולא ה"י בא שלמה לעולם לקהל ה', א"כ דוקא ע"י אות יו"ד בא שלמה — והגא עבר על לא ירבה, ולכן דוקא אות יו"ד נשתתחה לפני הקב"ה, ודפח"ה. במהרי"ל דיסקין מצאתי תירוץ אחר, דאלמלא ה"י כתוב בלשון ציוני "למלך לא תרבה לך נשים" ה"י גם שלמה נזהר מלישא הרבה נשים, אבל כיון שנאמר בלשון "לא ירבה" ה"י סבור דאינו אלא צווי לבי"ד ולא למלך בפרט, ומזה יצא טעותו לסבור כי הוא לא יסור לבבו — א"כ האות יו"ד בדוקא היתה סיבה לטעותו, וע"כ עלתה ה"י יו"ד.

ובדרך פשוט אפשר לומר, דהא דעלתה ה"י יו"ד בדוקא בא ללמד דאפילו האות הכי קטנה, ואפילו קוצו של יו"ד של תורה א"א לבטלה, ואפילו במקום דנמצא בכתוב סכת האסור דאפשר ללמוד כאילו האיסור תלוי בתנאי, כהא דכאן דנאמר 'לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו' דנזמה "הלא יסור" כתנאי ל"הא דלא ירבה" וא"כ אפשר לאדם כשלמה לטעות וידמה לו שהוא לא יסור לבבו, וע"ז באה ה"י יו"ד ללמד דא"א לתלות אות אחת בתורה באיזה טעם שיהי, וע"ז יבוא לחשוב כי לפעמים לא שייך אותו טעם — וע"ז עמדה ה"י יו"ד עם קוצו שלו להזהיר דאין אות אחת מן התורה בטל לעולם, אפילו כשנראה שתלוי באיזה תנאי.

א דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת. שני את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם. וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם. ונאמר לא בשמים היא. הא למדת שאין נביא רשאי לחפש דבר מעתה : לפיכך אם יעמוד איש בין מישאל בין מן האומות ויעשה את ומופת ויאמר ש"י שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו משה, או שאמר שאתן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו, הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. ומיתתו בחנק על שהויד לדבר בשם י"י אשר לא צוהו. שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם, ולא איש אל ויזכר :

לבלתי רוב לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל.

לבלתי רוב לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל. נראה שהענין הוא דמלך צריך להיות עניו מאוד רק דצריך להיות לפעמים בגובה לב למען לא יחטא דהיינו מה דמצינו בשאול כתיב אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וענין הוא כך דמשה חטא כמה שהכה את הצור והוא רק חטא קטן והקדוש ברוך הוא נתמלא עליו עברה ונשבע שלא יבוא משה לא"י ולפי טבע ראות עיני הבריות העונש הוא במעט ככד על החטא הזה רק כתיב וסביביו נשערה מאוד ודרשו חז"ל וסביביו היינו הקרובים אל ה' הם הצדיקים נשערים מאוד הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה ולכן משה דהיה גדול במעל אפילו על חטא קטן נענש בעונש גדול והוה הענין גבי שאול אם קטן אתה בעיניך ונחשב מתמת זאת כחטא קטן בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וא"כ חטא קטן נחשב לגדול וז"ש כאן לבלתי רוב לבבו מאחיו שתהא עניו ושפל ואעפ"כ ולבלתי סור מן המצוה לא לימין ולא לשמאל כי חטא קטן נחשב לו לגדול :

ב אם בו למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמון ונתתי דברי בפיו והבו אליהם את כל אשר אצוונו. לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי המורה והתנח"ך העם שלא יעברו עליה. כמו שאמר האחרון שבהם זכרו תורת משה עבדי : וכן אם צונו בדברי הרשות, כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו, עשר מלחמה היום או אל תעשו, בנו חומה זו או אל תבנהו, מצוה לשמוע לו. והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שני והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו ג' וכן נביא שעבר על דברי עצמו והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים, ובשלשתן נאמר אנכי אדרוש מעמו : וכן אם יאמר לנו הנביא, שנודע לנו שהוא נביא, לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או על מצוות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה הראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עברו על דברי תורה כאלוהו בהר הכרמל שמע לו חזק מעבודתו זה : והוא שיהיה הדבר לפי שעה. כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחזק, וירושלם נבחרה והמקריב בחזק חייב כרת. ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו, וגם בזה נאמר אליו השמעת : ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו נעקר מה שכתוב בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, היה אומר לא אלא המקריב בחזק לעולם חייב כרת כמו שצוה משה אבל אני היום אקריב בחזק בדבר י"י כדי להכחיש נביאי הבעל : ועל הדרך הזאת אם צוה כל הנביאים לעבור לפי שעה מצוה לשמוע להם. ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם מיתתן בחנק. שהתורה אמרה לנו ולבנינו עד עולם ד' וכן אם עקר דבר מדברים מלמדנו מפי השמועה, או שאמר בדין מדברי תורה ששני צדד לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר ויחנק אע"פ שעשה את שיהי בא להכחיש תורה שאמרה לא בשמים היא. אבל לפי שעה שומעין לו בכל : זה כמה דברים אמורים בשאר מצוות. אבל בעבודה זרה אין שומעין לו ואפילו לפי שעה. ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים ואמר ש"י צוהו שתעבד עבודה זרה היום בלבד או בשעה זו בלבד הרי זה דבר סרה על י"י. ועל זה צוה הכתוב ואמר ונא האות והמופת, לא תשמע אל דברי תנביא ההוא או אל חולם החלום, כי דבר סרה על י"י אליהם וגו', שהרי זה בא להכחיש נבואתו של משה. ולפיכך נדע ברדיא שהוא נביא שקר וכל שעשה בלאט וכושף עשה ויחנק :

(6)

כאדם יסור

(יד) לא תסיג גבול רעד. אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם, ועל כן אמר אשר גבלו ראשונים, הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות, ולכן הזכיר בנחלתך אשר תנחל וגו'. וטעם המצוה הזאת שלא יחשוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי שיה כמו חלק חברי, כי טעו החולקים, או שיוציא בלבו לעו על הגורלות ולא יהיה זה בעיניו גזל כלל, על כן צוה בכאן שלא יחלוק אדם על החלוקה ההיא ולא ישנה הגבולין כלל לא בסתר ולא בגלוי, וזו מצוה מבוארת ממה שצוה על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט¹⁵, ואמר אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם וגו'¹⁶, ועל דעת רבותינו¹⁷ שהוא אזהרה לעוקר תחומי של חבריו בארץ שעובר בשני לאוין¹⁸, יהיה טעם אשר גבלו ראשונים, שלא ישנה התחום הישן בסתר ויאמר בכאן היה מעולם, והזהיר הכתוב בהווה כי התחום החדש ניכר וידוע הוא ואין אדם משנה אותו, וגם רבותינו עצמם הזכירו¹⁹, מנין לעוקר תחומין של שבטים שעובר בלא תעשה ת"ל לא תסיג גבול רעד²⁰, והוא באמת פשוטו של מקרא:

(10)

יג

(יד) לא תסיג גבול רעד. פירש רש"י ז"ל: שמתויר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו כדי להרחיב את שלו, ולא זו בכלל לא תגזול הוא, אבל בא הכתוב לעבור עליו בשני לאוין בארץ, שנאמר: בנחלתך אשר תנחל, והרמב"ן ז"ל פירש: [20] אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם, ולכן אמר אשר גבלו ראשונים הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות, והוה שהזכיר בנחלתך אשר תנחל, וטעם המצוה שלא יחשוב אדם לומר: אין חלקי שוה כמו חלק חברי כי טעו החולקים, או שיוציא לעו על הגורלות¹⁵, ועל כן צוה שלא יחלוק אדם על החלוקה ההיא ולא ישנה הגבולים¹⁶, עד כאן, ואפשר לומר שיכלול הכתוב אזהרה לקדמות העולם, כי הכופר בתודש יקרא, משיג גבול¹⁷ כי הוא משיב אתו אמנות החדש מעולם שהוא גבולו של הקב"ה שחדשו והגבילו בזמן רצונו, אשר גבלו ראשונים הם האבות ומשה, כי האבות בכל עניניהם ומקריהם העידו על החדש והודו עליו, וזה כענין: שאל אביד ויגדד וקניך ויאמרו לך¹⁸, אין צריך לומר משה באמתות הנבואה ובקבלת התורה, ואמר, בנחלתך אשר תנחל, כי עקר הנקודה והגבול המוגבל בעולם הזה הוא נחלתך אשר תנחל שהיא אמצעות העולם, ונסמך, לא תסיג לרציחה שהזכיר למעלה, כי כשם שהסגת גבול מביא לידי מכות ורציחה, הוא שאמר: והכחו נפש¹⁹, ואין לו מפלט²⁰ ובית מגונו בשש הערים כי לא יקלטוהו, כן אמנות הקדמות תביא האדם לידי מיתת הנפש מיתה עולמית, ולא יקלטו את נפשו ששה קצוות שכנגדם שש ערי מקלט, וכמו שהזכרתי למעלה²¹.

(11)

קח

7